Analyysi

Käteisen saatavuudessa isoja alueellisia eroja Suomessa

Raha ja maksaminen | 04.11.2021 | Meri Sintonen

KIRJOITTAJA



Meri Sintonen

Käteisrahan suosio maksuvälineenä on vuosien mittaan laskenut, mutta seteleitä ja kolikoita tarvitaan vielä pitkään. Siksi käteistä täytyy olla saatavilla ja sitä tulee pystyä käyttämään tarpeen mukaan. Tämä on ensimmäinen julkaistu selvitys käteisen saatavuudesta Suomessa käteisautomaattien ja väestön maantieteellisen sijainnin perusteella. Selvityksen perusteella suomalaisilla on keskimäärin kohtuullinen pääsy käteispalveluihin, mutta alueelliset erot ovat huomattavia. Tilanne voi myös heikentyä nopeasti. Monissa muissa maissa on jo ryhdytty toimiin käteisen saatavuuden varmistamiseksi.



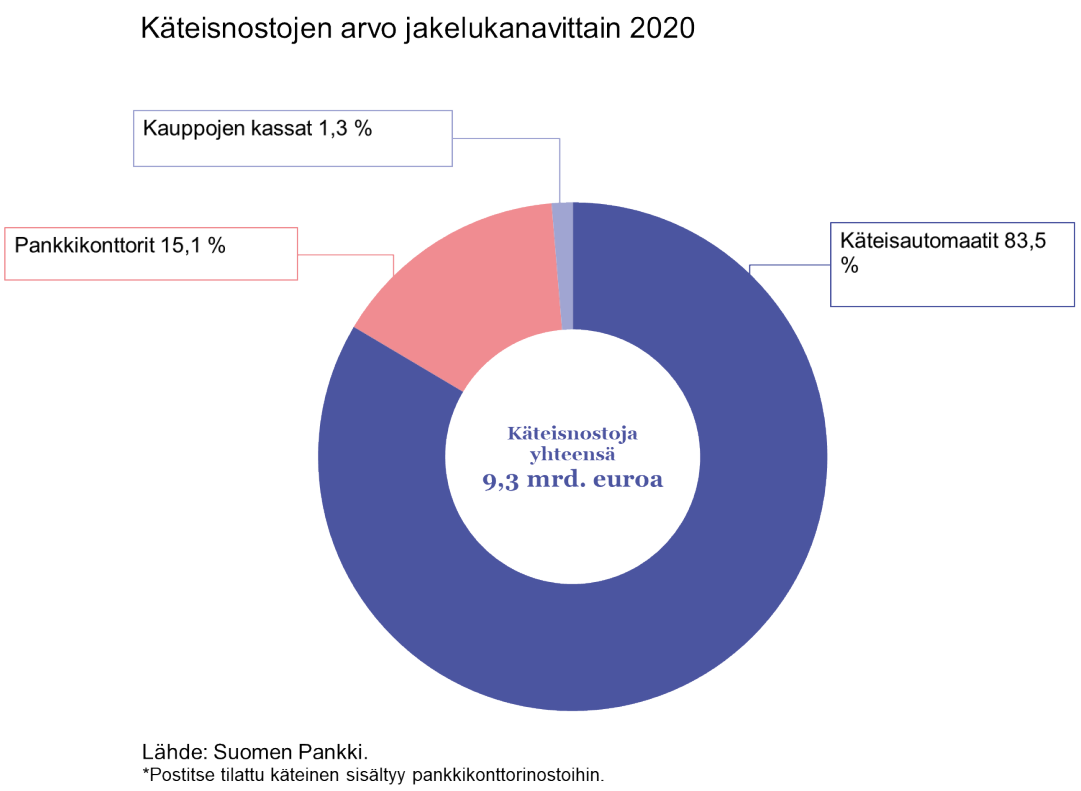
Päivitetty 16.11.2021.

Suurin osa suomalaisista käyttää yhä käteistä

Käteisen käyttö maksuvälineenä on Suomessa vähentynyt jo pitkään, ja koronapandemian myötä tämä muutos vaikuttaisi nopeutuneen entisestään. Silti käteinen on yhä ensisijainen maksutapa sadoille tuhansille suomalaisille[1]. Lisäksi valtaosa kuluttajista käyttää käteistä ainakin silloin tällöin. Erityisen tärkeä se on sellaisille ihmisille, jotka eivät pysty käyttämään digitaalisia palveluita. Käteinen toimii myös sähköisen maksamisen varajärjestelynä, mikäli esimerkiksi korttimaksamisessa olisi laajamittaisia ongelmia.

Vuonna 2020 suomalaiset nostivat käteistä yhteensä 9,3 miljardin euron edestä, josta automaattinostojen osuus oli 84 % (Kuvio 1). Toiseksi eniten käteistä nostetaan pankkikonttoreista, mutta käteispalveluja tarjoavien konttoreiden lukumäärä sekä aukioloajat ovat supistuneet voimakkaasti vuosien saatossa. Käteistä voi nostaa myös useimpien pankkien korteilla vajaan kahden tuhannen kaupan kassalta [2]. Tämän automaatti- ja konttorijakelua täydentävän palvelun käyttö on jäänyt kuitenkin toistaiseksi varsin vähäiseksi.

Kuvio 1.



Lähde: Suomen Pankki.
*Postitse tilattu käteinen sisältyy pankkikonttorinostoihin.

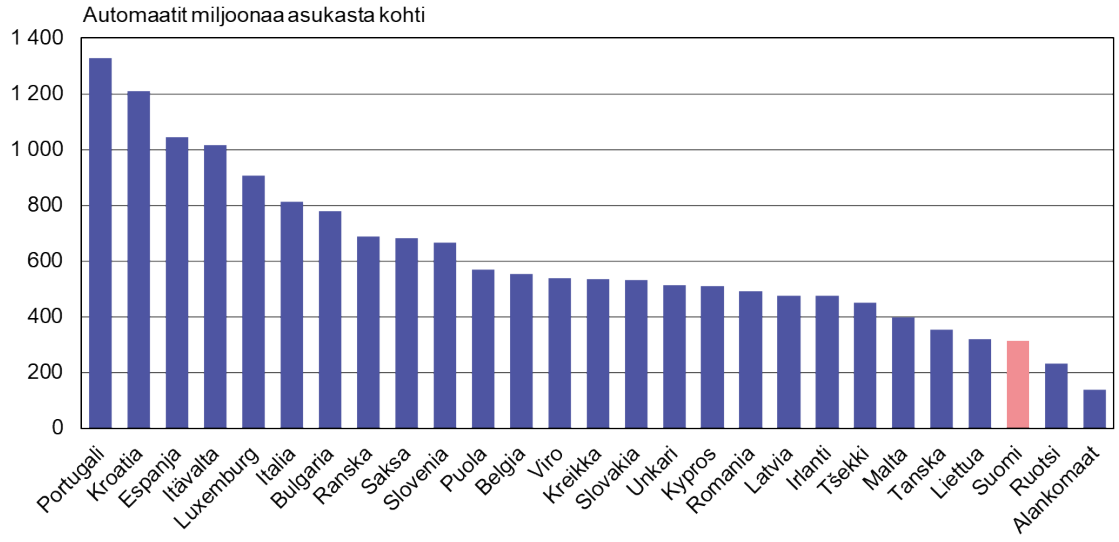
Käteisautomaatit ovat tärkein käteisnostokanava Suomessa. Kaikki käytössä olevat käteisautomaatit ovat olleet vuodesta 2020 muiden toimijoiden kuin pankkien omistuksessa.

Automaatit ovat yhteiskäyttöisiä, eli kaikkien kotimaisten pankkien korteilla voi nostaa niistä käteisrahaa. Automaattinostojen hinnoittelu vaihtelee eri pankkiryhmien välillä, mutta tyypillisesti asiakas voi nostaa rahaa ilmaiseksi tililtään muutaman kerran kuukaudessa [3]. Suomessa on kaksi merkittävää automaattiverkostoa, Automatia Pankkiautomaatit Oy:n Otto-automaatit ja Nokas CMS Oy:n Nosto-automaatit [4].

Vuoden 2020 lopussa Suomessa oli käytössä yli 1 700 käteisnostoautomaattia, mikä vastaa noin 300 automaattia miljoonaa suomalaista kohti (Kuvio 2). Tämä on kolmanneksi vähiten EU:n jäsenvaltioista – vain Ruotsissa ja Alankomaissa on vähemmän automaatteja suhteessa väkilukuun. Suomessa käteisautomaattien määrä väheni pitkään, mutta kääntyi uudelleen kasvuun muutama vuosi sitten automaattimarkkinoilla tapahtuneiden muutosten myötä [5]. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole parantanut käteisen saatavuutta joka puolella maata, koska uusia automaatteja on tullut lähinnä tiheään asutuille alueille.

Kuvio 2.

Käteisautomaattien lukumäärä maittain 2020

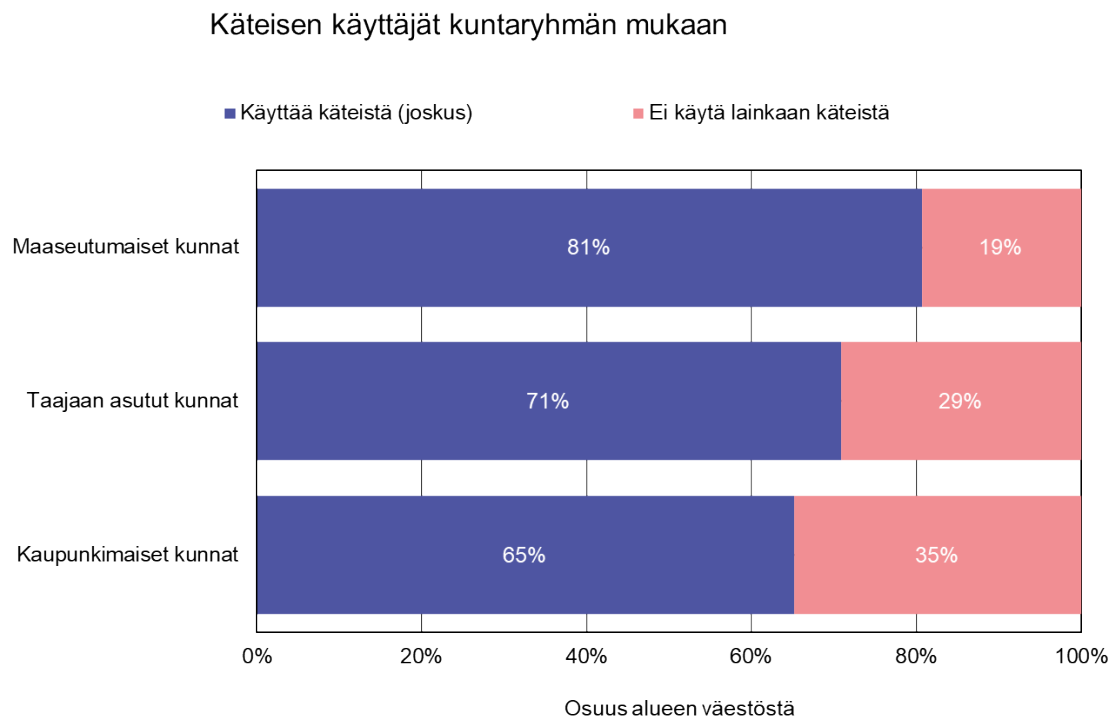


Lähde: Euroopan keskuspankki.

Käteisautomaattien suhteellisen vähäisestä määrästä huolimatta tyytyväisyys käteisen saatavuuteen on säilynyt hyvänä Suomessa. Suomen Pankin kuluttajakyselyn perusteella lähes 90 % vastaajista oli edelleen tyytyväisiä käteisen saatavuuteen maaliskuussa 2021. Kyselyn rajallisen

vastaajamäärän takia tulos ei kuitenkaan välttämättä ole edustava sellaisten alueiden osalta, joilla on heikompi automaattiverkoston kattavuus. Kyselyn tuloksista käy myös ilmi, että käteisen käyttö on suositumpaa maaseudulla kuin kaupungeissa (Kuvio 3).

Kuvio 3.



Lähde: Suomen Pankin kuluttajakysely, maaliskuu 2021.

Tämä selvitys tarjoaa arvion käteisen saatavuudesta Suomessa käteisautomaattien ja väestön maantieteellisen sijainnin perusteella. Selvitys antaa yksityiskohtaisia tuloksia siitä, kuinka pitkä matka kansalaisilla on lähimmälle käteisnostoautomaatille maan eri osissa. Lisäksi tavoitteena on tunnistaa alueita, jotka ovat erityisen alttiita käteispalvelujen heikentymiselle. Työn tuloksia voidaan hyödyntää kansainväliseen vertailuun sekä mahdollisten kansallisten toimenpiteiden tarpeen arviointiin.

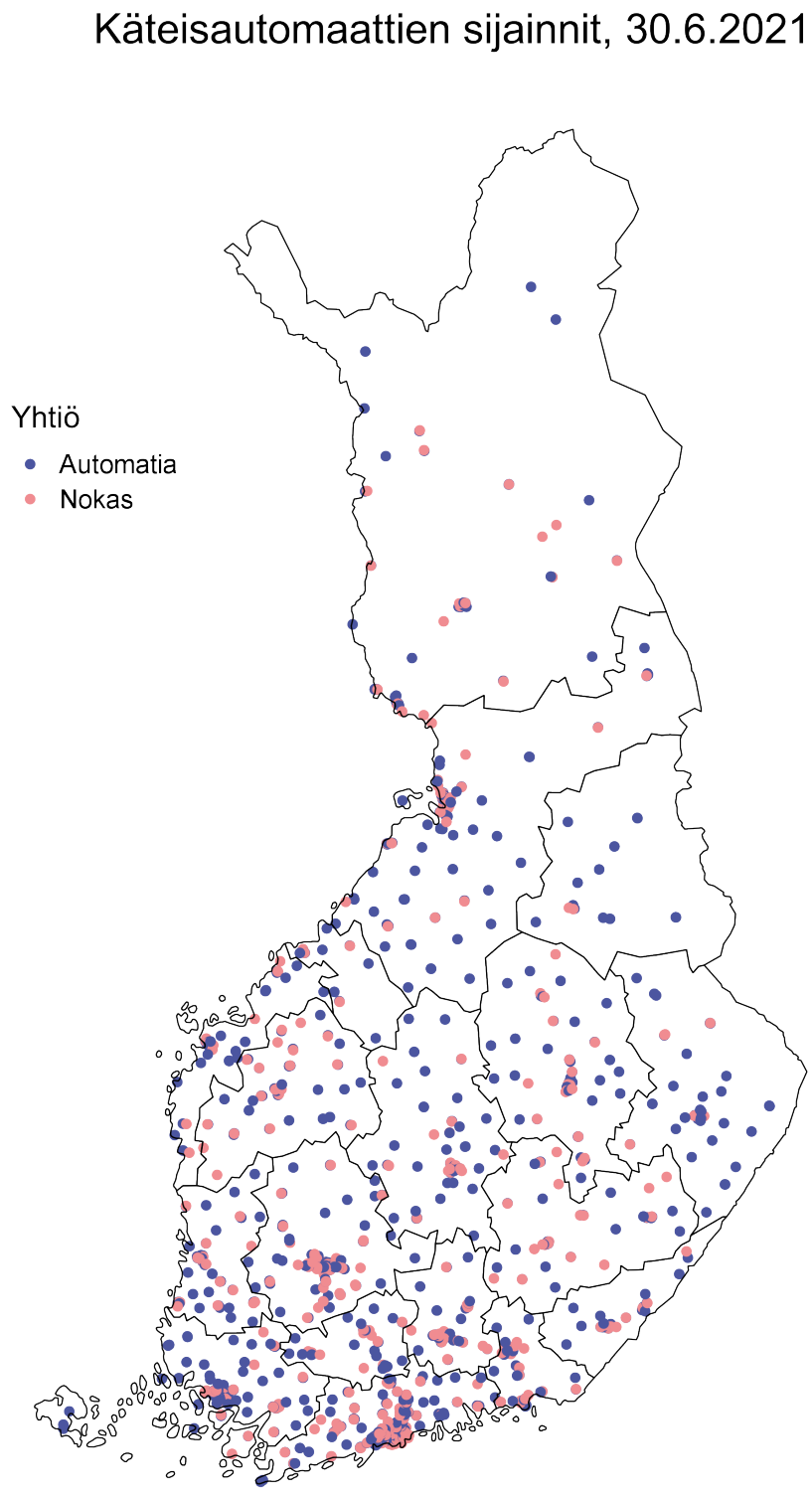
Kuinka selvitys tehtiin?

Selvityksessä arvioidaan käteisen saatavuutta eli sitä, miten helposti käteisnostopalvelut ovat saavutettavissa maan eri osissa. Tutkimuksessa keskitytään vain automaattiverkostoon, koska se on pääasiallinen käteisen nostokanava Suomessa. Selvityksessä tarkastellaan käteisautomaattien alueellista jakaumaa sekä sitä, kuinka pitkä matka kansalaisten on kuljettava kotoaan voidakseen nostaa käteistä. Tätä tutkitaan laskemalla etäisyys asuinalueiden ja lähimpien käteisautomaattien

välillä teitä pitkin mitattuna.

Etäisyyksien laskemista varten tarvittiin tietoa sekä käteisautomaattien maantieteellisestä sijainnista että suomalaisten asuinalueista mahdollisimman tarkalla tasolla. Automaattien sijaintitiedot saatiin automaattiyhtiöiden verkkosivuilta (Kuvio 4) [6]. Tiedot perustuvat kesäkuun 2021 viimeisen päivän tilanteeseen, jolloin Automatian osuus 1 715 käteisautomaatista oli noin 68 ja Nokaksen noin 32 prosenttia.

Kuvio 4.

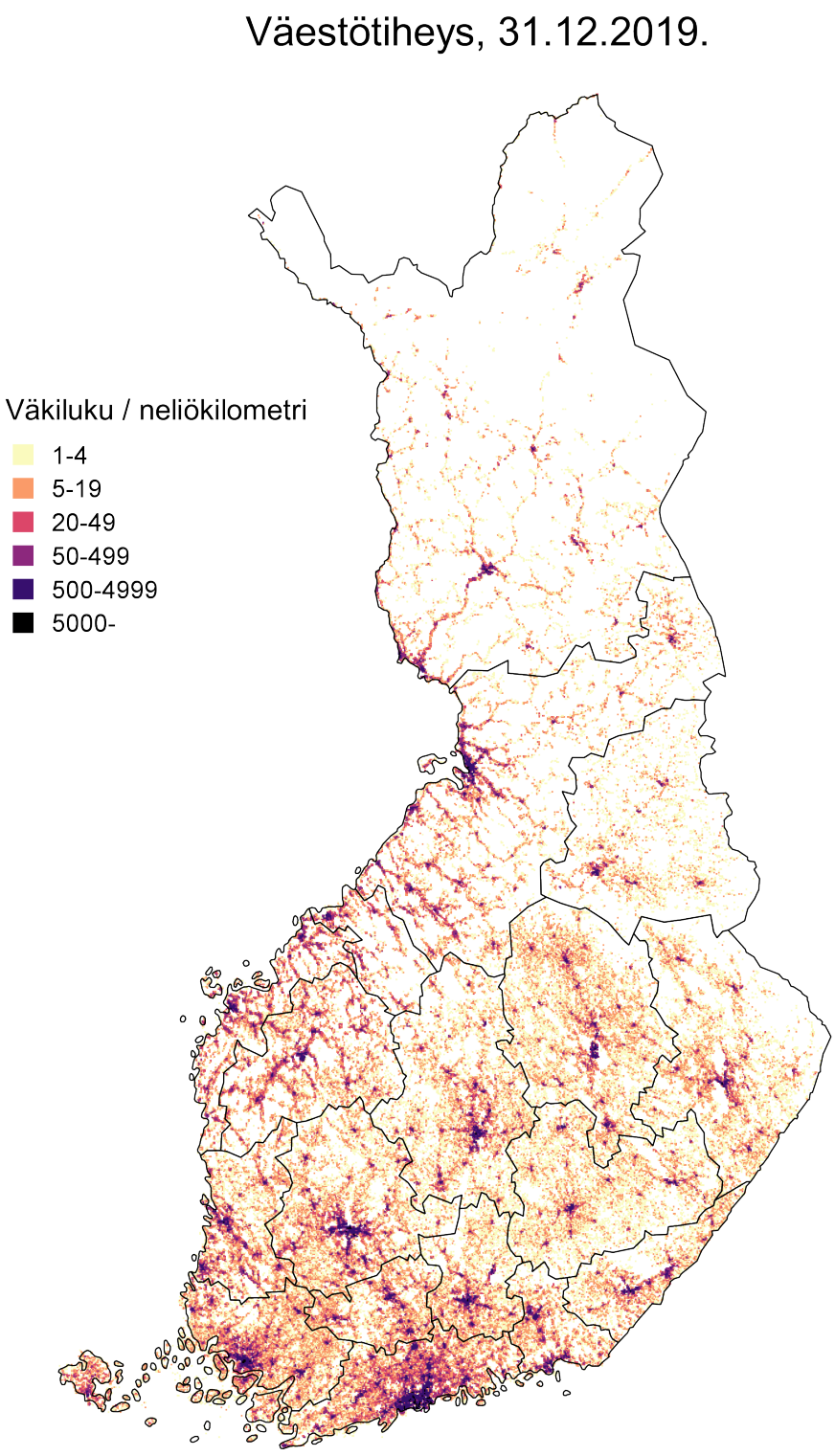


Lähde: Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Laskelmissa käytetyt väestötiedot hankittiin Tilastokeskuksen Ruututietokannasta. Aineisto

sisältää väestömäärän 1 x 1 km -karttaruutuihin laskettuna. Väestömäärä perustuu kullakin alueella vakituisesti asuvien lukumäärään vuoden 2019 viimeisenä päivänä. Suomi on jaettu yhteensä lähes 400 000:een neliökilometrin kokoiseen alueeseen, joista 98 703 eli noin 25 % oli asuttuja vuoden 2019 lopussa. Väestötiheys on hyvin alhainen, jokaista neliökilometriä kohden asuu keskimäärin vain noin 18 ihmistä [7]. Maantieteellisesti väestö on myös jakaantunut hyvin epätasaisesti (Kuvio 5).

Kuvio 5.



Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus.

Käteisen saatavuutta mitattiin laskemalla etäisyys teitä pitkin lähimmälle käteisautomaatille

kaikkien asuttujen neliökilometrin kokoisten alueiden osalta. Yksinkertaisuuden vuoksi selvityksessä oletettiin, että kunkin alueen väestö asuu karttaruudun keskipisteessä. Etäisyyksiä mitatessa tämä saattaa aiheuttaa pientä harhaa etenkin lyhyiden matkojen osalta, mutta tutkimuksen kannalta kiinnostavampien pitkien matkojen osalta vaikutus on todennäköisesti vähäinen.

Useimmissa vastaavissa selvityksissä käteisen saatavuutta on mitattu laskemalla etäisyys lähimmälle automaatille linnuntietä pitkin [8]. Sen sijaan esimerkiksi Ruotsissa ja Itävallassa etäisyydet on laskettu lisäksi teitä pitkin [9]. Tämä on kuitenkin käsityksemme mukaan ensimmäinen selvitys käteisen saatavuudesta, jossa etäisyydet on laskettu tieverkostoa pitkin avoimeen lähdekoodiin perustuvan rajapinnan avulla. Etäisyyksien laskemisesta on kerrottu tarkemmin laatikossa 1.

ⓘ Miten etäisyydet laskettiin?

Käytännössä selvityksessä laskettiin ensin suoraviivainen etäisyys jokaisen ruutualueen keskipisteestä kaikille automaateille linnuntietä pitkin (euklidinen etäisyys). Jokaisen ruutualueen osalta valittiin viisi lähintä automaattia linnuntie-etäisyyksien perusteella. Tämän jälkeen todelliset teitä pitkin -etäisyydet valituille automaateille laskettiin Open Source Routing Machine (OSRM) -rajapinnan avulla. OSRM on avoimeen lähdekoodiin perustuva reitityspalvelin, joka hyödyntää vapaaseen lisenssiin pohjautuvan OpenStreetMap (OSM) -kartta-aineiston tieverkoston tietoja [10]. Laskelmat suoritettiin R-ohjelmistolla.

OSRM-palvelin laskee lyhimmän mahdollisen reitin annettujen lähtö- ja päätepisteiden välillä ja palauttaa reitin pituuden sekä matka-ajan. Tarkemmin ottaen palvelin etsii annettua lähtöpistettä lähimpänä olevan tien, josta lyhin mahdollinen reitti lasketaan käyttäjän valitsemalla kulkuvälineellä. Etäisyyksissä ei ole otettu siis huomioon välimatkaa, joka menee lähimmän tien saavuttamiseen. Lisäksi lyhin mahdollinen reitti perustuu matka-aikaan eikä reitin pituuteen, joten nopein reitti ei välttämättä aina ole kuitenkaan lyhin. Matka-aikojen laskemiseen palvelin käyttää tietyypin mukaan määritettyjä oletusnopeusrajoituksia.

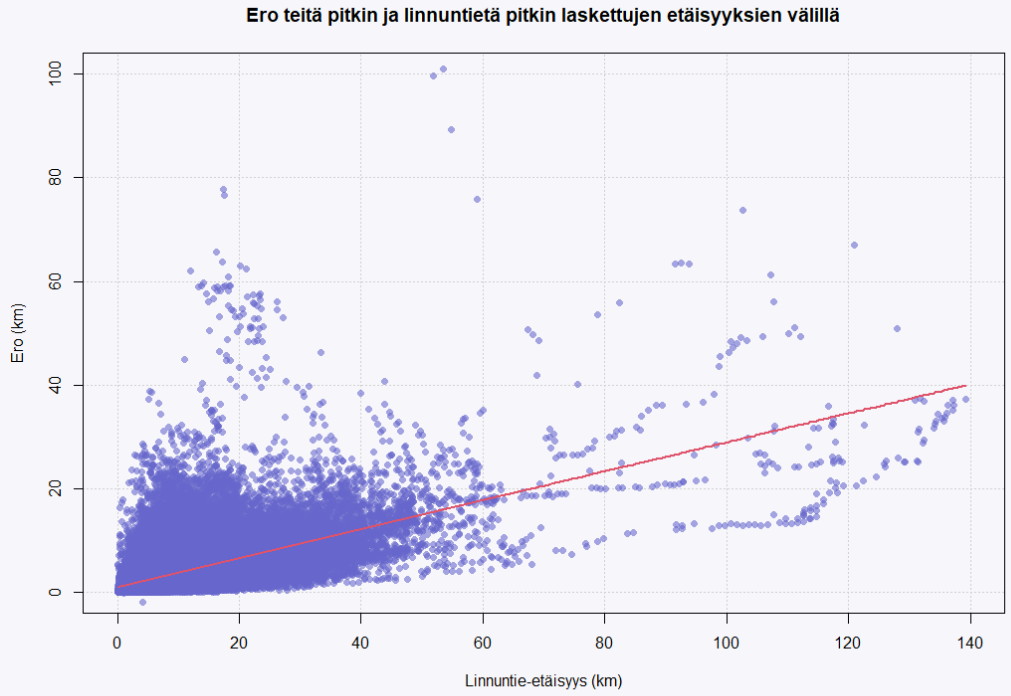
Pelkästään linnuntietä pitkin mitatut matkat lähimmälle automaatille antaisivat liian positiivisen kuvan käteisen saatavuudesta etenkin Suomen kaltaisessa harvaan asutussa maassa. Laatikossa 2 on kuvattu, kuinka paljon suoraviivaiset linnuntietä pitkin lasketut etäisyydet eroavat teitä pitkin lasketuista etäisyyksistä. Tulokset osoittavat, että erot näiden kahden vaihtoehtoisen laskentatavan välillä ovat pieniä, kun automaattiverkosto on tiheä eli etäisyyden ollessa lyhyt. Erot voivat kuitenkin olla merkittäviä, kun etäisyys lähimmälle automaatille kasvaa.

ⓘ Kuinka paljon teitä pitkin mitatut etäisyydet eroavat linnuntietä pitkin mitatuista etäisyyksistä?

Metodologisesta näkökulmasta on myös mielenkiintoista katsoa, miten todelliset teitä pitkin lasketut etäisyydet eroavat suoraviivaisista linnuntietä pitkin lasketuista etäisyyksistä. Kuviossa 6 on esitetty y-akselilla ero näiden kahden laskentatavan välillä ja x-akselilla etäisyys lähimmälle automaatille linnuntietä pitkin kaikkien asuttujen neliökilometrin alueiden osalta. Kuvioon piirretty punainen regressiosuora osoittaa näiden kahden välisen yhteyden voimakkuuden.

Kuviosta nähdään selvästi, että mitä pidempi suora linnuntie-etäisyys on lähimmälle automaatille, sitä suurempi ero todellisten teitä pitkin ja linnuntietä pitkin mitattujen etäisyyksien välillä on. Esimerkiksi linnuntie-etäisyyden ollessa 1 km, ennustettu teitä pitkin etäisyys on noin 0,3 km pidempi. Kun linnuntie-etäisyys on 10 km, todellinen teitä pitkin laskettu matka on noin 4 km pidempi. Vastaavasti 20 km etäisyydellä ero kasvaa noin 7 kilometriin eli estimoitu todellinen teitä pitkin etäisyys on tällöin noin 27 km.

Kuvio 6.



Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Se, valitsevatko ihmiset esimerkiksi lähteä kävellen vai autolla lähimmälle automaatille, riippuu lukuisista eri tekijöistä, kuten henkilökohtaisista mieltymyksistä ja käytettävissä olevista kulkuvälineistä. Koska tällaista tietoa ei ole saatavilla, ensisijaista matkustustapaa tietyille alueille ei voida määrittää. Sen sijaan laskelmissa kulkuvälineeksi valittiin auto, sillä selvityksen tavoitteena on tutkia erityisesti niitä alueita, joilla on heikompi automaattiverkoston kattavuus. Siten saadut etäisyydet kuvastavat lyhintä mahdollista reittiä autoteitä pitkin mitattuna.

Tulos: käteispalvelujen saatavuudessa huomattavia alueellisia eroja

Tulosten perusteella suomalaiset asuvat keskimäärin reilun kolmen kilometrin päässä lähimmästä käteisnostoautomaatista (Taulukko 1). Mediaanietäisyys on 1,5 kilometriä eli puolella kansalaisista on tätä lyhyempi matka lähimmälle automaatille. Pelkästään keskiarvojen tarkastelu koko maan tasolla voi kuitenkin antaa vääränlaisen kuvan käteisen saatavuudesta etenkin haja-asutusalueilla. Suomen sisällä pisin matka nostamaan käteistä on Utsjoen Pulmankijärveltä, josta matkan pituus on lähes 188 kilometriä ja siihen menee autolla noin 2,5 tuntia.

Etäisyys lähimmälle käteisautomaatille			
	Painotettu keskiarvo*	Mediaani	Maksimi
Etäisyys (km)	3,3	1,5	187,9
Matka-aika (min)	5,1	3,3	142,6

** Painotettu kunkin 1 x 1 km -alueen väestömäärällä.*
Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Lähes kolmanneksella suomalaisista on alle kilometrin matka nostamaan käteistä (Taulukko 2). Enintään kymmenen kilometrin päässä automaatista asuu puolestaan 92 % väestöstä. Vaikka tulosten perusteella enemmistö suomalaisista asuu suhteellisen lähellä käteispalveluja, merkittävän osan ihmisistä on matkattava huomattavasti pidemmälle voidakseen nostaa käteistä. Esimerkiksi lähes kahdella prosentilla väestöstä, eli runsaalla 100 000 suomalaisella, on yli 20 kilometrin matka lähimmälle käteisnostoautomaatille.

Osuus väestöstä, joka asuu tietyllä etäisyydellä lähimmästä automaatista							
	< 1 km	< 5 km	< 10 km	< 15 km	< 20 km	< 25 km	< 30 km
Kumulatiivinen osuus väestöstä	31,8 %	83,6 %	91,8 %	96,1 %	98,1 %	99,0 %	99,5 %

Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Tuloksia on myös mielenkiintoista verrata muihin maihin. Ruotsissa tehdyn selvityksen mukaan noin 29 000 ruotsalaisella (0,29 % väestöstä) oli yli 25 kilometrin matka lähimmälle käteisnostopisteelle vuonna 2017 [11]. Suomessa vastaavalla etäisyydellä asuu noin 55 000 ihmistä (1 % väestöstä), mikä on lähes kaksi kertaa enemmän kuin naapurimaassa. Toisaalta Ruotsin selvityksessä käteisnostopisteet sisältävät myös pankkikonttorit ja kaupat, joissa on mahdollista nostaa käteistä. Tilanne on myös voinut muuttua vuoden 2017 jälkeen.

Tulokset osoittavat, että automaattipalvelujen saatavuus on heikoin maan pohjois- ja itäosissa sekä Ahvenanmaalla. Esimerkiksi suomalaisista, joilla on yli 20 kilometrin matka nostamaan käteistä, selvä enemmistö asuu Lapissa, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Pohjanmaalla (Taulukko 3).

Suurin osa niistä, joilla on yli 25 km tai 30 km matka automaatille, asuu puolestaan Lapissa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa. Kanta-Häme on ainut maakunta, jossa yhdelläkään asukkaalla ei ole yli 30 kilometrin matkaa lähimmälle käteisnostopisteelle.

Etäisyys lähimmälle automaatille maakunnittain				
Maakunta	**Asukasmäärä***	**Automaattien lkm 100 000 asukasta kohti**	**Etäisyys (painotettu ka.), km**	**Asukkaiden lkm, joilla yli 20 km matka****
Ahvenanmaa	29 000	20	9,8	4 900
Lappi	174 000	38	8,1	21 700
Kainuu	71 000	32	6,3	6 100
Pohjois-Karjala	163 000	34	4,9	6 400
Etelä-Savo	133 000	44	4,7	5 500
Pohjois-Savo	246 000	32	4,7	10 700
Pohjanmaa	175 000	28	4,5	5 600
Etelä-Pohjanmaa	192 000	37	4,4	2 400
Keski-Pohjanmaa	68 000	33	4,2	3 000
Keski-Suomi	270 000	29	4,0	5 800
Pohjois-Pohjanmaa	410 000	29	3,9	10 000
Etelä-Karjala	127 000	35	3,7	3 800
Kanta-Häme	169 000	34	3,4	1 000
Satakunta	215 000	39	3,4	1 100
Varsinais-Suomi	473 000	31	3,1	3 500

** Pyöristetty lähimpään tuhanteen.*

*** Pyöristetty lähimpään sataan.*

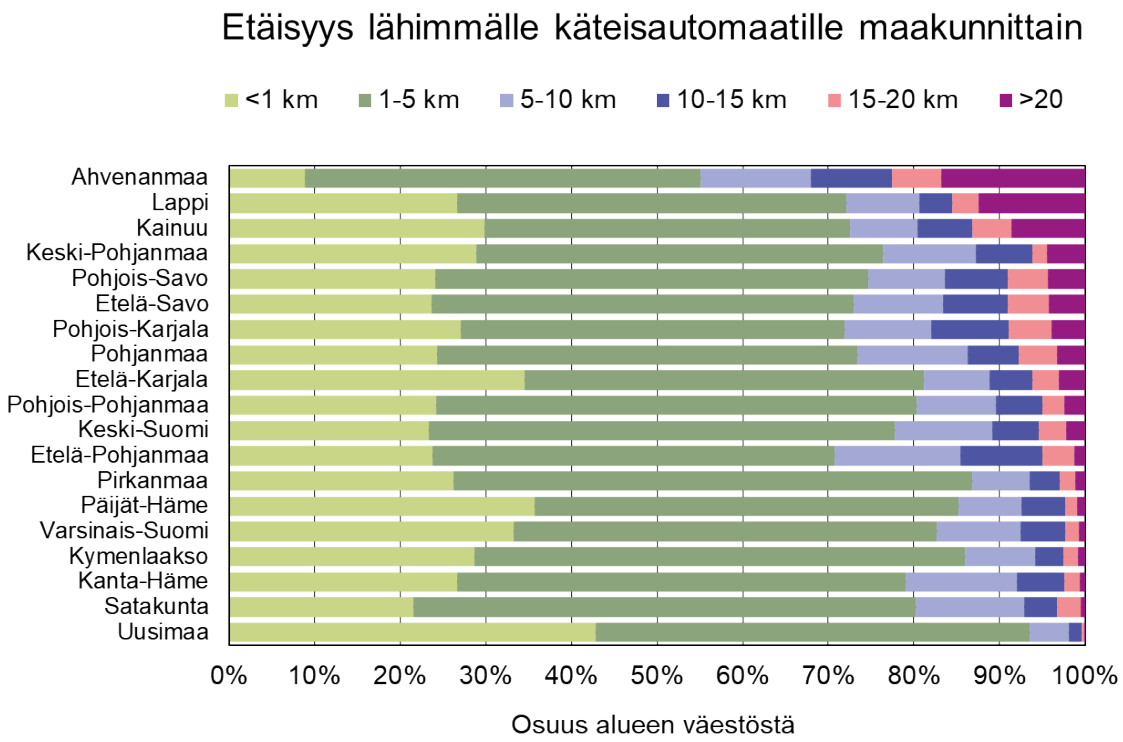
Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Etäisyys lähimmälle automaatille maakunnittain				
Kymenlaakso	163 000	37	2,9	1 200
Pirkanmaa	514 000	32	2,9	5 600
Päijät-Häme	204 000	36	2,9	1 800
Uusimaa	1 659 000	28	1,8	1 300
Yhteensä	**5 455 000**	**31**	**3,3**	**101 600**

** Pyöristetty lähimpään tuhanteen.*
*** Pyöristetty lähimpään sataan.*
Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Jos tarkastellaan pelkästään automaattien lukumäärää suhteessa maakunnan väkilukuun, automaattipalvelut näyttäisivät olevan jakautuneen melko tasaisesti ympäri maan (Taulukko 3). Käteisen saatavuus vaihtelee kuitenkin merkittävästi maan eri osissa: kun vertaillaan keskimääräisiä etäisyyksiä lähimmälle automaatille, erityisesti Ahvenanmaa, Lappi ja Kainuu erottuvat joukosta. Näillä alueilla asuu suhteellisesti eniten ihmisiä, joilla on yli 20 kilometriä matkaa nostamaan käteistä automaatilta (Kuvio 7). Sen sijaan Uudellamaalla jopa 94 % väestöstä asuu alle viiden kilometrin päässä automaatista.

Kuvio 7.



Lähde: Suomen Pankin laskelmat.

Suomen Pankin kuluttajakyselyn perusteella käteisen käyttö on yleisempää maaseudulla kuin kaupungeissa (Kuvio 3). Matka hakemaan käteistä on maaseudulla kuitenkin huomattavasti pidempi (Taulukko 4). Maaseudulla noin 8 % väestöstä asuu yli 20 km päässä lähimmästä automaatista, kun kaupungeissa vastaava osuus on alle prosentin. Suomen kunnista 187 on maaseutumaisia, 64 taajaan asuttuja ja 58 kaupunkimaisia. Maaseutumaisissa kunnissa asui yhteensä noin 13 % suomalaisista vuoden 2019 lopussa.

Etäisyys lähimmälle automaatille kuntamuodon mukaan					
Kuntaryhmä	**Kuntien lkm**	**Asukasmäärä yht.***	**Automaattien lkm 100 000 asukasta kohti**	**Etäisyys (painotettu ka.), km**	**Asukkaiden lkm, joilla y 20 km matka****
Maaseutumaiset kunnat	187	699 000	36	7,9	58 500

** Pyöristetty lähimpään tuhanteen.*

*** Pyöristetty lähimpään sataan.*

Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Etäisyys lähimmälle automaatille kuntamuodon mukaan					
Taajaan asutut kunnat	64	839 000	31	4,9	21 200
Kaupunkimaiset kunnat	58	3 917 000	31	2,1	21 900

** Pyöristetty lähimpään tuhanteen.*
*** Pyöristetty lähimpään sataan.*
Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Tulosten mukaan maaseutu ja kaupunki eroavat monessa suhteessa. Jos automaattien lukumäärää 100 000 asukasta kohti käytettäisiin käteisen saatavuuden mittarina, useissa harvaan asutetuissa kunnissa olisi parempi pääsy käteispalveluihin kuin kaupungeissa (Taulukko 4 ja 5). Tämä johtuu siitä, että tiheästi asutuilla paikkakunnilla automaattien määrän tarve on pienempi kuin haja-asutusalueilla, koska jokainen käteisautomaatti mahdollistaa palvelun isommalle määrälle ihmisiä.

Huomattavat alueelliset erot käteisen saatavuudessa käyvät myös ilmi, kun etäisyyksiä tarkastellaan kuntien asukasluvun perusteella. Taulukosta 5 nähdään, että etäisyys lähimmälle automaatille lyhenee selvästi kunnan kokoluokan mukaan. Vaikka pienimmissä, alle kahden tuhannen asukkaan kunnissa, on eniten automaatteja suhteessa väkilukuun, keskimääräinen etäisyys lähimmälle automaatille on lähes 12 kilometriä pidempi kuin isoimmissa, yli sadan tuhannen asukkaan kunnissa.

Etäisyys lähimmälle automaatille kunnan koon mukaan					
Kunnan koko asukasmäärän mukaan	**Kuntien lkm**	**Asukasmäärä yht.***	**Automaattien lkm 100 000 asukasta kohti**	**Etäisyys (painotettu ka.), km**	**Asukkaid lkm, joilla y km matka**
Alle 2 000	49	62 000	52	13,2	11 100
2 001 – 5 000	89	293 000	38	7,5	23 500
5 001 – 10 000	76	555 000	32	6,3	30 400
10 001 – 20 000	39	571 000	33	4,5	13 900
20 001 – 100 000	47	1 811 000	33	3,0	17 600

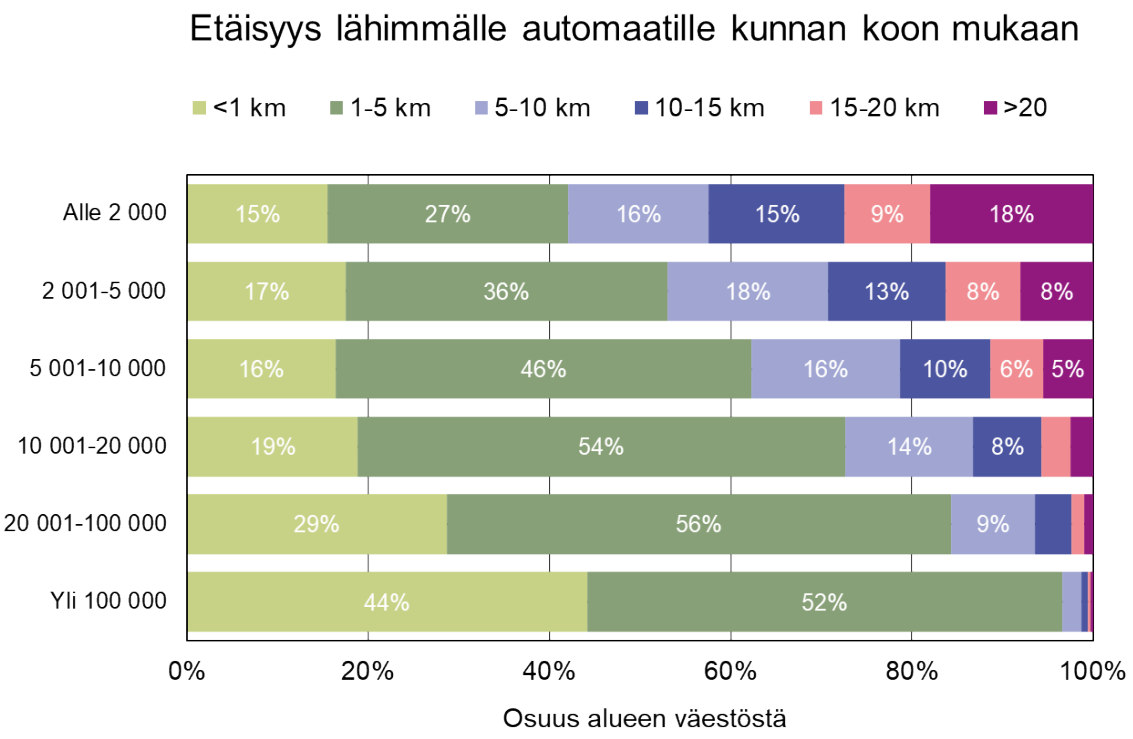
** Pyöristetty lähimpään tuhanteen.*
*** Pyöristetty lähimpään sataan.*
Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Etäisyys lähimmälle automaatille kunnan koon mukaan					
Yli 100 000	9	2 162 000	28	1,6	5 100

** Pyöristetty lähimpään tuhanteen.*
*** Pyöristetty lähimpään sataan.*
Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Alle kahden tuhannen asukkaan kunnissa lähes viidenneksellä väestöstä on yli 20 kilometrin matka nostamaan käteistä, kun taas yli sadan tuhannen asukkaan kunnissa vastaava osuus on vain 0,2 prosenttia (Kuvio 8). Lisäksi yli sadan tuhannen asukkaan kunnissa jopa 96 prosenttia väestöstä asuu enintään viiden kilometrin päässä lähimmästä käteisnostoautomaatista – alle kahden tuhannen asukkaan kunnissa alle puolet asuu näin lähellä automaattia.

Kuvio 8.



Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Käteisen saatavuus voi heikentyä nopeasti

Käteispalvelujen saatavuuteen ei vaikuta ainoastaan etäisyys lähimmälle automaatille, vaan myös muiden vaihtoehtoisten automaattien läheisyys. Muiden automaattien läheisyydellä on merkitystä, mikäli lähin automaatti on epäkunnossa tai se suljetaan. Suomessa on yhteensä 309

kuntaa, joista 19 kunnassa ei ole lainkaan käteisautomaattia (Taulukko 6). Kokonaan ilman automaatteja olevissa kunnissa keskimääräinen etäisyys lähimmälle automaatille on jopa 29 kilometriä.

Lisäksi Suomessa on 118 kuntaa, joissa on vain yksi käteisautomaatti. Yhden automaatin kunnissa keskimääräinen etäisyys toiseksi lähimmälle automaatille on noin 21 kilometriä, mikä on yli 14 kilometriä enemmän kuin kaikista lähimmälle automaatille. Mikäli automaattiyhtiö päättäisi sulkea kunnan ainoan automaatin, matka nostamaan käteistä pitenisi huomattavasti. Vaikka yhden automaatin kunnat ovat keskimäärin melko pieniä väkiluvultaan, niissä asuu yhteensä lähes puoli miljoonaa ihmistä.

Etäisyys lähimmälle automaatille kuntien automaattien lukumäärän mukaan

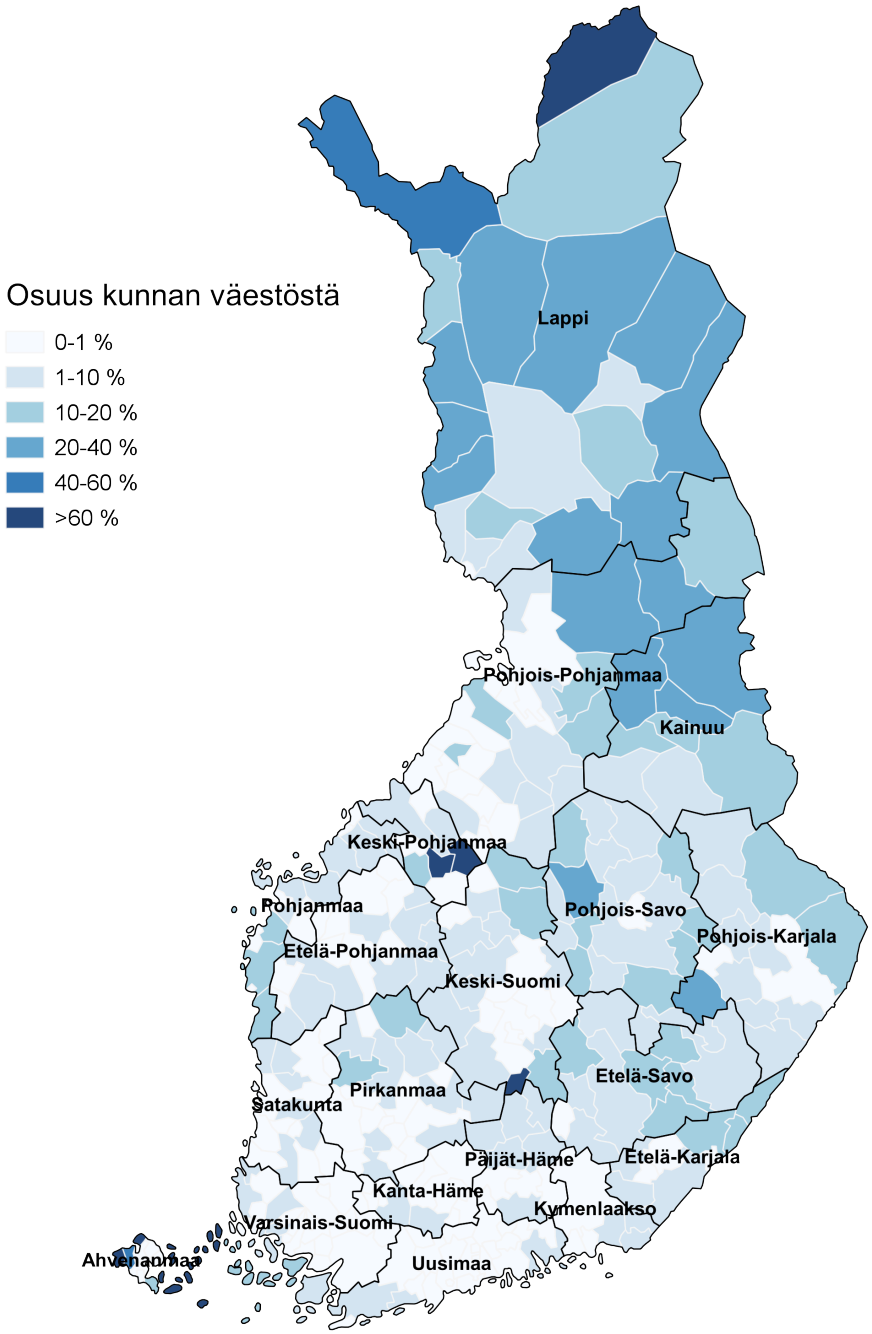
Automaattien lkm	Kuntien lkm	Asukasmäärä yht.*	Keskim. asukasmäärä**	Etäisyys lähimmälle automatille (painotettu ka.), km	Etäisyys toiseksi lähimmälle automatille (painotettu ka.), km
0	19	17 000	900	29,2	36,5
1	118	408 000	3 500	6,8	21,2
2 – 5	106	914 000	8 600	5,8	8,5
6 – 10	35	785 000	22 400	3,5	5,2
Yli 10	31	3 331 000	107 500	2,0	3,2

** Pyöristetty lähimpään tuhanteen.*
*** Pyöristetty lähimpään sataan.*
Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Selvä enemmistö ilman automaattia olevista kunnista sijaitsee Ahvenanmaalla. Sen sijaan yhden automaatin kuntia sijaitsee ympäri maan, mutta erityisesti niitä on Pohjois-Pohjanmaalla, Keski-Suomessa, Varsinais-Suomessa sekä Pohjois-Savossa. Valtaosa näistä kunnista sijaitsee myös hyvin lähellä toisiaan. Jos useista naapurikunnista lakkautettaisiin niiden ainoat automaatit, käteisen saatavuus heikentyisi vieläkin voimakkaammin (Kuvio 9 ja 10). Tarkasteluhetkellä yhden automaatin kunnista Automatian varassa oli 108 ja Nokaksen varassa 10 kuntaa.

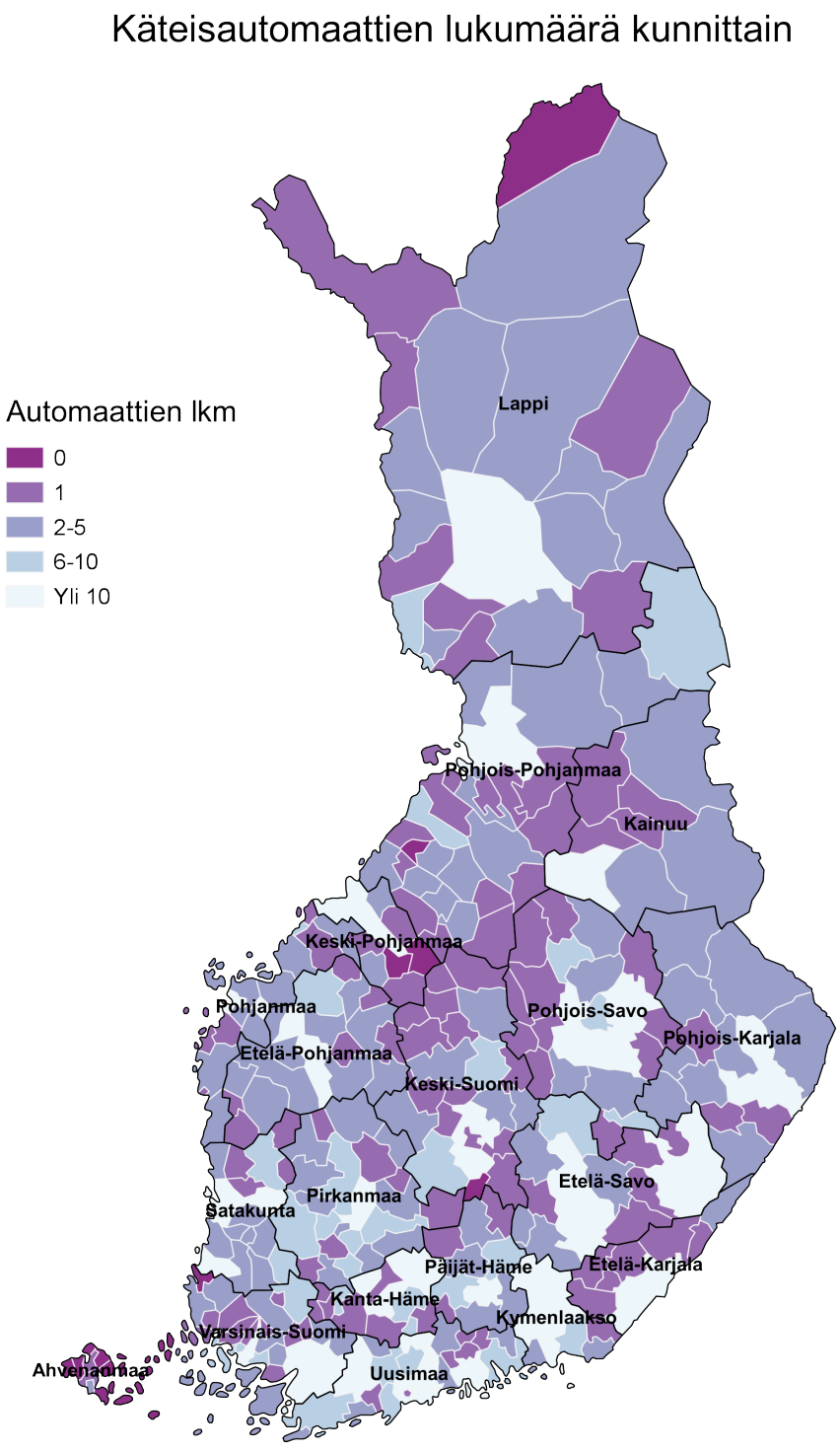
Kuvio 9.

Osuus väestöstä, jolla on yli 20 km matka lähimmälle automaatille, kunnittain



Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Tilastokeskus, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Kuvio 10.



Lähde: Suomen Pankin laskelmat, Automatia Pankkiautomaatit Oy ja Nokas CMS Oy.

Käteisen käytön vähentyessä riskinä on käteisen saatavuuden liiallinen heikentyminen joillakin

alueilla: kun automaatteja käytetään harvemmin, niiden ylläpidosta aiheutuvien kustannusten kattaminen on vaikeampaa. Pankeista riippumattomilla käteisautomaattitoimijoilla ei ole lakisääteistä velvoitetta taata riittäviä käteispalveluita. Mikäli nämä toimijat päättäisivät supistaa automaattiverkostojaan, käteisen riittävä saatavuuden taso olisi hyvin haastavaa palauttaa ennalleen.

Käteisen saatavuuden perusteellinen analyysi edellyttää lisätutkimusta

Tuloksia tulkittaessa on syytä huomioida, että selvityksessä on tarkasteltu vain yhtä käteisen saatavuuden puolta eli fyysistä välimatkaa lähimmälle käteisnostopisteelle. Sama välimatka voi kuitenkin vaikuttaa hyvin eri tavoin eri ihmisiin riippuen mm. jokaisen henkilökohtaisista ominaisuuksista, käytettävissä olevista kulkuvälineistä sekä siitä, mitä maksuvälineitä kukin käyttää. Näitä tekijöitä ei ole otettu huomioon tässä analyysissä ja käteisen koetun saatavuuden selvittäminen edellyttäisi laajaa kuluttajatutkimusta.

Lisäksi käteispalvelujen saatavuutta on tarkasteltu pelkästään kansalaisten asuinpaikkojen perusteella. Käteisrahaa käytetään kuitenkin ensisijaisesti kylien tai kaupunkien keskustoissa sijaitsevissa kaupoissa ja palveluissa. Fyysinen etäisyys kotoa voi olla vähemmän tärkeä asia, jos automaatilla pysähtyy muutenkin matkalla keskustaan. Keskeistä on, että käteispalvelut olisivat kätevästi saatavilla muun asioinnin yhteydessä. Voisikin olla mielenkiitoista tutkia, kuinka pitkä matka esimerkiksi ruokakaupoista on lähimmälle automaatille.

Automaattiverkosto on pääasiallinen käteisen nostokanava Suomessa. Jatkotutkimuksissa voisi ottaa huomioon myös pankkikonttorit ja kaupat, jotka tarjoavat käteisnostopalveluja. Todennäköisesti tämä ei kuitenkaan muuttaisi tuloksia oleellisesti, sillä yleensä käteisautomaatit sijaitsevat kauppojen ja konttoreiden läheisyydessä. Lisäksi käteisen nostaminen kaupan kassalta ei ole mahdollista kaikkien pankkien asiakkaille kaikissa kaupparyhmissä. Nostomahdollisuus riippuu myös aina kaupan vaihtokassatilanteesta.

Kuluttajien kannalta käteisen käyttökustannuksiin vaikuttaa suorien kustannusten ohella aika, joka tarvitaan lähimmän käteisnostopisteen saavuttamiseen. Siten tämän selvityksen tuloksia voitaisiin hyödyntää myös kuluttajille käteisen käytöstä aiheutuvien kustannusten arvioinnissa. Käteisen riittävä saatavuus on avainasemassa sen varmistamisessa, että kuluttajat voivat vapaasti valita eri maksutapojen välillä. Lisäksi tällä varmistetaan yhteiskunnan toiminta myös sähköisen maksamisen vakavissa häiriötilanteissa.

Käteisen nostomahdollisuuden ohella olisi tärkeää tarkastella myös käteisen talletusmahdollisuutta. Jatkotutkimuksena voisi siten laskea etäisyydet lähimmille

talletusautomaateille sekä talletuspalveluja tarjoaviin pankkikonttoreihin. Talletuspalvelujen riittävä saatavuus on keskeistä erityisesti yritysten kannalta. Käteisen nosto- ja talletusmahdollisuuksien lisäksi käteistä tulisi pystyä käyttämään maksamiseen kaikkialla Suomessa, ainakin arkielämän kannalta keskeisimpiin ostoksiin.

Käteisen saatavuus ja käyttö on tärkeää turvata

Tämä selvitys tarjoaa uutta tietoa käteisen saatavuudesta Suomessa. Tulosten perusteella suomalaisilla on pääsääntöisesti kohtuullinen pääsy käteisnostopalveluihin, mutta alueelliset erot ovat suuria. Käteisen jatkuvaa saatavuutta ei voi myöskään pitää itsestäänselvyytenä. Jos automaattiverkoston riittävän kattava ylläpito ei säily kannattavana liiketoimintana, uhkana on käteispalveluiden liika harventuminen joidenkin alueiden kannalta. Tämä voi asettaa sekä kansalaiset että yritykset keskenään eriarvoiseen asemaan.

Lähes joka toisessa kunnassa on vain yksi käteisautomaatti, jos sitäkään. Mikäli esimerkiksi kuntien ainoita automaatteja päätettäisiin sulkea, käteisen saatavuus voi heikentyä nopeasti. Tällöin automaattiverkoston palauttaminen ennalleen saattaa tulla mahdottomaksi, mikä voi myös vaarantaa käteisen toiminnan muiden maksutapojen varajärjestelynä. Käteisen riittävästä saatavuudesta on tärkeää huolehtia koko maan laajuisesti, ja sen merkitys on vain korostunut koronapandemian aiheuttaman kehityksen valossa.

Eurojärjestelmä julkaisi loppuvuonna 2020 käteistä koskevan strategian, jossa painotetaan käteisen saatavuuden ja käytettävyyden merkitystä sekä käteisen tarpeellisuutta laillisena maksuvälineenä myös tulevaisuudessa. Myös Euroopan komissio odottaa vähittäismaksustrategiansa mukaan jäsenvaltioiden turvaavan kansalaisten riittävän pääsyn käteispalveluihin. Yksi keino, jolla jäsenvaltiot voisivat varmistaa käteisen saatavuuden, olisi takaamalla käteisautomaattien tai muiden käteisen nostokanavien vähimmäiskattavuuden alueellaan.

Esimerkiksi Ruotsissa astui vuoden 2021 alusta voimaan laki, joka velvoittaa suurimmat ruotsalaispankit varmistamaan riittävän pääsyn käteispalveluihin koko maassa. Lain mukaan enintään 0,3 prosentilla väestöstä saa olla yli 25 kilometrin matka (teitä pitkin) lähimmälle käteisnostopisteelle. Lisäksi enintään 1,22 prosentilla ruotsalaisista saa olla yli 25 kilometrin etäisyys paikkaan, jossa on mahdollista tehdä käteistalletuksia. Pankit voivat itse päättää, miten lain edellyttämät käteispalvelut tarjotaan.

Joissakin maissa palveluita on päätetty turvata lainsäädännöllä, joissakin taas toimialan ja viranomaisten välisin sopimuksin. Esimerkiksi Alankomaissa on sovittu tavoite käteisautomaattipalveluiden saatavuudesta viranomaisten, maksupalveluiden tuottajien sekä

käyttäjien kesken [12]. Tavoitteena on, että mahdollisimman monella olisi enintään viiden kilometrin matka lähimmälle automaatille. Vuoden 2020 puolivälissä 99,5 % alankomaalaisista pystyi nostamaan käteistä viiden kilometrin säteellä.

Liettuassa keskuspankki ja finanssialan toimijat allekirjoittivat puolestaan kesällä 2021 yhteistoiminta-asiakirjan (Memorandum of Understanding) käteispalveluiden saatavuuden varmistamiseksi. Tämän myötä markkinaosapuolet ovat sitoutuneet siihen, että vuoden 2022 puoliväliin mennessä 90 prosentilla väestöstä olisi enintään 10 kilometrin matka, ja 99 prosentilla olisi enintään 20 kilometrin matka nostamaan käteistä [13]. Myös Isossa-Britanniassa on alettu valmistella toimenpiteitä käteisen saatavuuden varmistamiseksi [14].

Vertailu muihin verrokkimaihin herättää kysymyksen, pitäisikö Suomessakin ryhtyä vastaaviin toimiin käteisen aseman turvaamiseksi. Suomessa talletuspankeilla on lakisääteinen velvollisuus tarjota käteisen nosto- ja talletusmahdollisuudet osana peruspankkipalveluita yhdenvertaisesti, syrjimättömästi ja kohtuuhintaisesti [15]. Jos käteispalvelut uhkaavat kadota niitä tarvitsevien ulottuvilta, joudutaan käteisen riittävä saatavuus turvaamaan viime kädessä nykyistä tiukemmalla lainsäädännöllä.

Viitteet

1. Ks. https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/maksuliiketilastot/kateistilastot/. ↑
2. Lisätietoja palvelusta löytyy pankkien ja kauppojen verkkosivuilta. ↑
3. Hintoja voi vertailla esim. Maksutilivertailu-sivustolla: https://maksutilivertailu.fine.fi/. ↑
4. Lisäksi lähinnä lentoasemilla ja laivaterminaaleissa toimii Change Group Helsinki Oy:n automaattiverkko, jolla oli käytössä 15 käteisnostoautomaattia vuoden 2020 lopussa. Automaattien vähäisen määrän takia ne on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. ↑
5. Ks. aiheesta: Markkula, T. – Takalo, T. (2021), Competition and regulation in the Finnish ATM industry, elokuu 2021, Suomen Pankki, BoF Economics Review, https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/18170/BoFER_8_2021.pdf?sequence=2&isAllowed=y. ↑
6. Automatia: https://otto.fi/missa-otto/ ja Nokas: https://nostoautomaatti.fi/usein-kysyttya/. ↑
7. StatFin-taulukko 11ra - Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990-2020: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/. ↑
8. Ks. esim. Tischer, D. – Evans, J. – Cross, K. – Scott, R. – Oxley, I. (2020), Where to withdraw - mapping access to cash across the UK, marraskuu 2020, University of Bristol, http://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/geography/pfrc/Where%20to%20withdraw%20-%20mapping%20access%20to%20cash%20across%20the%20UK.pdf. ↑
9. Ks. esim. Stix, H. (2020), A spatial analysis of access to ATMs in Austria, Oesterreichische ↑

Nationalbank, Monetary Policy & The Economy Q3/20, https://www.oenb.at/dam/jcr:45718d4f-78a3-460e-97f1-8232b93ce994/05_MOP_Q3_20_A-spatial-analysis-of-access-to-ATMs.pdf.

10. Ks. aiheesta: https://www.openstreetmap.org/, https://www.openstreetmap.org/copyright ja https://routing.openstreetmap.de/about.html. ↑
11. Ks. aiheesta: Regeringens proposition (2019/20:23), Skyldighet för kreditinstitut att tillhandahålla kontanttjänster, https://www.regeringen.se/4a4b06/contentassets/6565044706374d0da5ae4b331bdc1b8d/skyldighet-for-kreditinstitut-att-tillhandahalla-kontanttjanster-prop.-20192023.pdf. ↑
12. Ks. aiheesta: Spaanderman, J. (2020), The role and future of cash, De Nederlandsche Bank n.v., Occasional Studies, Volume 18 – 2, https://www.dnb.nl/media/d5lnf32j/web_129212_os_toekomst_contant_geld_eng.pdf ja The future of the cash infrastructure in the Netherlands (2021), kesäkuu 2021, De Nederlandsche Bank n.v., brief-dnb-aan-minister-v-financiën-engels-v2.pdf. ↑
13. Ks. aiheesta: Number of localities with cash withdrawal facilities set to double under Memorandum signed by the Bank of Lithuania and market participants (2021), kesäkuu 2021, Lietuvos Bankas, https://www.lb.lt/en/news/number-of-localities-with-cash-withdrawal-facilities-set-to-double-under-memorandum-signed-by-the-bank-of-lithuania-and-market-participants ↑
14. Ks. aiheesta: Access to Cash: Consultation (2021), heinäkuu 2021, HM Treasury, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/997889/Access_to_Cash_-_Consultation.pdf ↑
15. Laki luottolaitostoiminnasta (610/2014): https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140610. ↑

Tässä artikkelissa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajien omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin näkemystä.

Asiasanat

käteinen, käteisautomaatti, maksaminen, raha, Suomi